

ЛІТЕРАТУРА СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ

УДК 821,163.41.02 "19"

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.2.2/06>

Василишин М. Б.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЕЛЕМЕНТИ НЕОРЕАЛІЗМУ У ПРОЗОВІЙ ТВОРЧОСТІ БРАНИМИРА ЩЕПАНОВИЧА

Сербська література 60–70-х рр. ХХ ст. була позначена приходом двох генерацій письменників, багато в чому взаємно суперечливих, творчість яких була реакцією на традиційну літературу соцреалізму. Письменники першої генерації (Данило Кіш, Бранимир Щепанович, Борислав Пекич, Мірко Ковач) продовжили основний напрямок прозової творчості попередників. Їхніми основними ознаками були: тяжіння до універсальних тем, естетизм, формалізм, конструктивізм, ретельно культивовані засоби художнього виразу. Друга генерація, проза якої отримала назву «неореалістична», «проза нового стилю», «проза дійсності» тяжіла до своєрідної відмови від домінуючих естетизму та формалізму (Драгослав Михайлович, Видосав Стеванович, Милисав Савич, Мирослав Йосич Вишич, Живоїн Павлович). Ці письменники повертаються обличчям до конкретної життєвої реальності, наполягають на документалізмі та авторській достовірності. Предметом їхнього опису стає периферія суспільства, усе брудне та неестетичне. На перший план виступає раціоналізм, насичення тексту діалектизмами, жаргонізмами, розмовними (вуличними) елементами.

Поглиблений психологізм, а також трагічна візія життя, що виникла як реакція на домінуючі в літературі того часу оптимістичні картини в творах представників соцреалізму, стали однією з основних ознак сербської неореалістичної прози, але також і спільним визначником екзистенційної позиції обох генерацій письменників. Попри різне нарративне втілення ідей, трагічне, позбавлене надії світобачення часто об'єднує письменників-неореалістів із деякими представниками першої генерації.

У статті запропоновано аналіз деяких поетичних домінант творчості Бранимира Щепановича, представника першої генерації (на прикладі його роману «Повен рот землі»), та творів основних представників неореалістичної школи, які входять до концепції «прози нового стилю» (Видосав Стеванович, Драгослав Михайлович). Аналіз та співставлення поезики заданих письменників свідчить не лише про присутність неореалістичних елементів у романі Б. Щепановича, а й про спільне з неореалістами метафізичне підґрунтя, одним із основних проявів якого є трагічне сприйняття світу і пошуки сенсу існування.

Ключові слова: сербський неореалізм, «проза нового стилю», Бранимир Щепанович, Драгослав Михайлович, Видосав Стеванович.

Постановка проблеми. Упродовж усього існування світового літературного надбання художні твори були свідченням не лише мистецького доробку окремої людини, а й образами певного періоду чи цілої епохи. Подібно до того, як упродовж історії суспільство боролось за виживання і в цій боротьбі трансформувалося відповідно до обставин, у яких перебувало, так і писемне мистецтво, якщо дивитися метафорично, схоже на людину, яка бореться за виживання в духовному сенсі.

Вивчаючи літературу з історичного, теоретичного та критичного кута зору, ми беремо до

уваги суспільні обставини, які вплинули на створення певного твору, тоді як естетичні та художні аспекти виводять його поза історичні тенденції та роблять позачасовим. Іншими словами, сербську літературу можна найкраще зрозуміти, якщо знати історичне тло, яке супроводжувало її розвиток і тим самим впливало на створення художніх творів. Тобто для розуміння специфіки формування поезики «прози дійсності», чи її іншого означення – неореалізму слід мати на увазі складну літературну картину того часу, і не лише в Сербії, а й у інших республіках СФРЮ. Тогочасні художні

твори мали за мету зобразити цілісну картину не лише суспільства, але й становище людини в цьому суспільстві. Взаємовідносини суспільства і людини, пошуки сенсу життя і трагічна візія світу стали одними з основних літературних ознак 60–70-х років ХХ століття. Творчість представників неореалістичної течії значно змінила літературну картину в Сербії ХХ століття, багато в чому зумовивши подальший розвиток сербської прози. Бранимира Щепановича відносять до першої генерації письменників згаданого періоду, але аналіз деяких поетичних домінант його роману «Повен рот землі» дасть змогу засвідчити наявність у його прозовій творчості елементів неореалізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний за обсягом і не менш вагомий за значенням творчий доробок сербських письменників-неореалістів, а також творчість Бранимира Щепановича, який належить до іншої літературної генерації, залишається поки що практично невідомим в Україні. Цим зумовлений брак наукових розвідок про творчість письменників.

Постановка завдання. Мета статті – на основі аналізу найістотніших наративних особливостей деяких творів Б. Щепановича, Д. Михайловича, В. Стевановича віднайти типологічні риси подібності творчого дискурсу письменників, які належать до різних генерацій.

Виклад основного матеріалу. Дивлячись на сербську прозу другої половини ХХ століття, неможливо оминати увагою духовний стан суспільства тогочасної Югославії, де практично одноосібно панував комунізм. Звичайно, така ситуація відобразилася на літературі та мистецтві загалом, і в однопартійній системі, в якій панував культ національно-визвольної боротьби та однієї людини, з'являються твори, які пропагують конкретну ідею (Д. Чосич, О. Давичо, М. Лалич). Іншими словами, твори, написані в 50-х роках ХХ століття, були пронизані національно-визвольною свідомістю та конкретними ідеями, таких творів було багато, та надзвичайно важко знайти й виокремити серед них щось «інакше» й автентичне.

У повоєнній сербській прозі домінували міфічний шаблон світу, портрет героїчної постаті, піднесений тон, а тематично вона спиралася на національно-визвольну боротьбу, оспівування свободи й жертвності заради тієї свободи. На початку 50-х рр. набуває популярності роман, основні концепти якого пов'язані з народно-визвольною боротьбою («Весілля» М. Лалича, 1950, «Сонце далеко» Д. Чосича, 1951, «Пісня» О. Давичо, 1952, «Пролом» Б. Чопича, 1952 є провідними творами

сербської літератури згаданого періоду). До слова, проза цього періоду розвивається навколо двох полюсів: реалістичного і модерністського.

У 60–70 роках з'явилися дві нові генерації письменників. Письменники першої генерації продовжили основний напрямок прозової творчості попередників (Данило Кіш, Бранимир Щепанович, Борислав Пекич, Мірко Ковач). Їхніми основними ознаками були: тяжіння до універсальних тем, естетизм, формалізм, конструктивізм, ретельно культивовані засоби художнього виразу. Впровадження нових оповідних норм, створення нового смаку, а також використання просторіччя, народної, вуличної мови, за допомогою якої з реалістичними подробицями описується життя, об'єднує оповідне коло письменників, які належать до «прози дійсності». Це друга генерація письменників, проза якої отримала ще назву «неореалістична», «проза нового стилю», вона тяжіла до своєрідної відмови від домінуючих естетизму та формалізму (Драгослав Михайлович, Видосав Стеванович, Милицав Савич, Мирослав Йосич Вишнич, Живоїн Павлович). Ці письменники повертаються обличчям до конкретної життєвої реальності, наполягають на документалізмі та авторській достовірності. Протиставлення «прози дійсності», або «прози нового стилю», як її назвав Любіша Єремич, до повоєнної прози, відчувається через зображення людини, і це зображення реалізовано передусім через мову та реалістичні деталі. «Проза дійсності» розвивається таким чином, що замість оспівування системи та суспільства маємо картину світу конкретної людини та її внутрішнього світу, де домінують страх, самотність і думки про смерть; замість героїчної постаті – «маленька людина», загублена у навколишньому світі, а мова – сира, автентична, з діалектичними та фольклорними елементами. У прозі дійсності важливою є саме та «маленька людина», реалістична деталь і мова твору. За цими трьома ознаками можна тлумачити будь-який твір цього періоду.

Корені «прози дійсності» чи «оновленого реалізму» знаходимо вже у творах деяких письменників 50-х роках ХХ століття, а саме у Миодрага Булатовича, Антоніє Ісаковича. Спираючись на фантастичний реалізм Миодрага Булатовича («З'ява дияволів» (1955), «Червоний півень летить до неба» (1959), а також на психологічну та поетичну основу, яку можемо бачити в романах М. Лалича «Облава» (1960) та «Лелейська гора» (1957), ми отримуємо новий тип прозового твору з елементами реалістичної деталізації, що часто сягає натуралізму, містить проблему відчуження,

втрати та відновлення сенсу в людині. У Драгослава Михайловича, Видосава Стевановича і Милисава Савича, які найповніше мірою презентують «прозу дійсності», ми зустрічаємо стиль письма без «ліричних і метафоричних конструкцій, урізану і часто спрощену оповідь – оповідь, нафосно присвячену повсякденному мовленню, іменам, обличчям і сценам сучасного життя цієї країни»¹ [2, с. 25]. Тоді як Д. Кіш, Б. Щепанович, Б. Пекич, М. Ковач універсальні теми, які стосувалися трагедії людського життя, шукали в ситуаціях, що були об'єктивними і не знаходилися в безпосередній дійсності, у Д. Михайловича, В. Стевановича та М. Савича така проблематика була найкраще реалізована саме через суб'єктивне переживання навколишнього світу, її вони найкраще наблизили до читача через чисту, сиру, необроблену мову, через насичення тексту діалектизмами, жаргонізмами, розмовними (вуличними) елементами. Проте сама тема трагізму людського життя – це те, що об'єднує ці два покоління письменників. Якщо додати сюди ще «одвічну проблему форми», як наголошує Данило Кіш, якого вважають найвизначнішим письменником цієї генерації, і критичне ставлення до суспільної дійсності, стає зрозумілим, що цей тип літератури не має жодного відношення до реалізму, в якому «правда» співпадає з об'єктивною реальністю, але глибока трагічна візія людської долі висвітлюється через деталь реальності, через «потворне» і темне. Тому тут немає місця ні для міфологізації світу, ні для створення соціальних героїв. Важливим є звичайний світ зі звичайними долями, і саме в цій буденності полягає унікальність такої прози.

Одним із перших неореалістичних прозових романів, що містить усі ці елементи, є роман Драгослава Михайловича «Коли цвіли гарбузи» (1968). У 1969 році за його мотивами Д. Михайлович створив драму, яку після п'яти вистав було знято з репертуару театру через жорстку політичну критику, адже сербська літературна критика повоєнних років залишалася традиційною, позитивістською, заангажованою. У 1984 році драму повернули до репертуару Національного театру. Наведені факти, пов'язані з цим романом, важливі саме тому, що вони були типовим шляхом, яким рухалася тогочасна «проза дійсності» в ідейному і соціологічному плані. Головний герой згаданого роману Д. Михайловича – Люба Сретенович Чемпіон, шведський емігрант, колишній боксер і хуліган із белградського мікрорайону Душановац, розповідає свою історію мовою, сповненою діа-

лектизмами, просторіччям, позбавленою поезії, алегоричних, гіперболічних і метафоричних думок. Все максимально спрощено, як і світ, який оточує Любу Чемпіона. Це не є світ алегоричних символів і ситуацій, винятковості світу Д. Михайловича полягає саме в його буденності. Герой Д. Михайловича – маргінал, який перебуває у конфлікті з патріархальним середовищем, історією та владою, потерпає від наслідків системи і таким чином приходиться до усвідомлення власної трагедії та відчуженості. Через цей роман, написаний простою мовою, Д. Михайлович акцентує на образі «маленької людини» та її долі у світі та суспільстві, що є деструктивними і жорстокими щодо неї. У такий спосіб він підняв філософську тему, яка стосується стосунків людини і суспільства, де суспільство перемагає, але не в історичному, а в екзистенційному сенсі. Це те саме суспільство, в якому існує герой Видосава Стевановича Воїн Кукувія зі своїм запитанням «Хіба кожен не має бути байдужим, щоб пережити сьогоднішній день і побачити завтрашній?» [8, с. 55]. Саме в цій байдужості, але й примиренні зі світом полягає трагедія героїв «прози дійсності». У романі В. Стевановича «Тестамент» через сильний натуралістичний опис міста Ніби та його мешканців перед нами постає картина світу, в якому єдине, що залишається людині, – це змиритися з долею. Те місце навіть посланець диявола покинув, бо збагнув, що люди краще за нього впораються зі самознищенням і руйнуванням. У цій опозиції людина – суспільство страждає передусім людина – той кафкіанський герой, який винен у всьому і ні в чому водночас.

Суть життя такого героя чудово розкривається у романі Бранимира Щепановича (1937–2020) «Повен рот землі», за який він у 1974 році отримав Жовтневу літературну премію м. Белграда. Б. Щепанович належав до першого покоління письменників сербської літератури 60–70-х років, які серед іншого через зображення об'єктивної дійсності підкреслювали унікальність пошуку сенсу людського життя і знаходили в цьому пошуку лише трагізм і відчуження. Б. Щепанович зі своєю схильністю до параболи та алегорії цим твором наблизив свою прозу до другої генерації сербських письменників, покоління представників «прози дійсності» як за формою, так і тематично, але з тією відмінністю, що мова його твору – літературна, без народних елементів. Цей твір, який за формою більше схожий на новелу, ніж на роман, стисло, але переконливо подає картину співіснування людини та суспільства – їхні конфлікти

¹ Тут і надалі переклад цитат зі сербської українською наш.

і взаємозв'язки. Розповідь у романі ведеться з двох ракурсів – почергово прослідковується хід думок головного героя та інших, хто перебуває з ним у опозиційних стосунках. У той час як «інші» послуговуються технікою оповіді в «я-формі» (один з персонажів передає нам колективну думку), то думки і почуття головного героя подано головним наратором – всезнаючим оповідачем, який і вводить нас у розповідь. Головний герой роману – Безіменний, який повертається у рідне місто. Він дізнався про те, що має смертельну недугу і через це готовий вчинити самогубство. Автор одразу вводить нас у внутрішні хвилювання головного героя. З опису того, як він схвильований їде потягом і спостерігає за своїм відображенням у брудному склі у купе, стає зрозумілим, що це не традиційний герой, який розповідатиме нам історію свого життя, свого минулого і майбутнього. Нам не відоме ні його ім'я, ні рід діяльності чи життя загалом – маємо лише факт перспективи його неминучої смерті. З іншого боку, ми спостерігаємо за двома людьми, які таборують у горах Чорногорії. Ми дізнаємось про них через «я-форму» – один із цих двох туристів розповідає про усе, що відбулося. У романі чітко визначено час – дія відбувається від сходу до заходу сонця, на початку ми також дізнаємося, що все трапилось одного серпневого дня: *«Загорнуті у грубу вовняну ковдру, ми лежали нерухомі й мовчазні, наче сп'янілі від терпкого запаху лісу, який крізь розкрите крило намету був схожим на згорнуту чорну змію»* [9, с. 7].

З того моменту, коли Безіменний виходить із поїзда, зустрічає пару туристів і не вітається з ними (упущення культурного коду), починається зав'язка. Ця відсутність культурного коду свідчить не про певні риси характеру героя, а про факт утечі від людей, а отже й від життя. *«У тому його бажанні заблукати кудись подалі й відокремитися від світу, доки не повірять, що більше йому не належить, – не було ні ненависті, ні заздрості до людей. Він хотів лише врятувати себе від усіх можливих принижень, яких не міг би уникнути в інший спосіб, незалежно від того, чи він сам благатиме про чиєсь співчуття, чи буде змушений його прийняти»* [9, с. 25].

Фактом переслідування Безіменного двома туристами Б. Щепанович не наголошував на самогубстві та його запобіганні як головному мотиві цієї гонитви, цим він акумулював страх перед життям і світом у своєму герої, спочатку показавши нам його пасивне ставлення до життя, а через його готовність покінчити життя самогубством створив образ відчуженого героя, який прагне спокійного

кінця життя; зрештою, він не бачив початку цього життя, та й середину його не прожив так, як би хотів. Отож, щоби *«впіймати»* смерть, у якій він був *«єдино впевненим»*, він мав *«утекти від того, що все ще прив'язувало його душу до життя»* [9, с. 38]. Таким чином ми бачимо боротьбу та спробу вижити у ситуації, коли він змушений тікати подалі від усього, що представляє життя, а це суспільство, втілене в тих людях, які його переслідували. Доки Безіменний тікає від них, вони женуться за ним з власних мотивів, щоби нагадати собі про своє існування, а також зберегти себе живими в тому дикому просторі, який вони, власне, культивують цією гонитвою і таким чином ставлять на ньому відбиток культури суспільства. Через такі стосунки між індивідом і суспільством ми бачимо лише культуру зв'язку людей – вони женуться, щоб жити, він тікає, щоб втекти від такої культури (чи безкультур'я) і життя. Ні вони не знають, чому він тікає, ні він не знає, чому вони переслідують його, але їх пов'язують, окрім простору, однакові почуття подиву, злоби й, зрештою, ненависті. Це почуття, які пов'язують ціле суспільство, і в цій універсальності можна побачити зв'язок, у якому людина не може виявити свою унікальність, і таким чином це поглиблює її відчуття самотності та відчуженості. Людина не унікальна, вона існує в групі інших таких самих людей: без переслідувача немає переслідуваного і навпаки. Це свідчення нерозривного зв'язку між людиною і суспільством, без якого немає ні художнього твору, ні життя загалом. *«Тоді, хто зна з якого дива, він відчув, що між ним і цими двома людьми існує якийсь дивний і, можливо, уже непорушний зв'язок. Він не знав, що би це могло бути, і, напевне, тому у чистому небі, ніби у якомусь нескінченному дзеркалі, довго намагався викликати якийсь далекий і темний спалах своєї пам'яті, який би допоміг йому зрозуміти, або, принаймні, вловити сенс того можливого зв'язку»* [9, с. 57].

Саме цей «темний спалах», як «нескінченне блакитне коло» у Мілоша Црнянського чи «чорні смуги у грудях» у Мехмеда-паші Соколовича з роману Іво Андрича, робить людину наповненою, бо позначає її початок, кінець і середину, збагачену якоюсь метою, а герой роману Б. Щепановича її не знайшов, і це робить його типовим героєм «прози дійсності». Він не бачить свого призначення у суспільстві, відчуває себе переслідуваним і вигнанцем з боку суспільства, а також страждає від його наслідків. У цьому полягає абсурдність його існування. Поки Безіменний, тікаючи, думає про

безглуздість свого життя, переслідувачі знаходять єдиний сенс свого життя у гонитві за ним, і вона стає їхньою одержимістю. Образно кажучи, у світі переслідувачів і гнаних усі думають лише про одне – як задовольнити егоїстичні пристрасті. Поки вони знаходять у ньому сенс, вони почуваються живими, і життя без цього безглузде, а світ чужий і небезпечний. У героїв «прози дійсності» ми також бачимо цю боротьбу за виживання. Люба Чемпіон із роману Д. Михайловича бореться, незважаючи на те, скільки нещастя випало на його долю, мешканці міста Ніби з роману В. Стевановича живуть своїм життям, попри те, скільки разів було знищено їхнє село, живуть з усвідомленням, що *«зло не в світі, а в людині; сам його придумав, сам ним і користуйся»* [8, с. 105], тоді як у Воїна Кукувії його внутрішня боротьба рефлектує на зовнішній світ і таким чином створюється причинно-наслідковий зв'язок, у якому панує конфлікт.

Така боротьба за життя у світі, в якому людина не хоче жити так, ніби вона назавжди стала жертвою суспільства та його устрою, є парадоксом, але й справжньою екзистенційною проблемою людини – як жити та виживати в навколишньому середовищі, яке вона повинна прийняти, попри те, що вона відчуває себе в ньому зовсім чужою? І доки світ її переслідує, ламає і знищує, людина відчуває провину за своє бажання жити і виживати. Цей кафкіанський момент присутній і в Б. Щепановича, і саме в цьому суть його роману. Поки Безіменний прагне покінчити зі своїм життям, переслідувачі прагнуть його від цього вберегти – він робить їм послугу, тому що вони почуваються наповненими через цей тваринний потяг, тоді як вони зробили йому послугу навзаєм, повернувши йому (спочатку всупереч, а потім через страх, через боротьбу) його волю до життя. Через споглядання героя природи, яка переміщує його з тієї невідомої гори у якийсь метафізичний простір, досягається естетичний момент у творі, суттєвий для прози цього стилю – крім безглуздості, відчуження та утопічної філософії, цей момент несе в собі чисте відчуття духовного, через яке реалізується художнє вираження. У романі Д. Михайловича «Коли цвіли гарбузи» ми бачимо потужні реалістичні деталі, які даються через описи конфлікту між суспільством та особистістю, що переходять у натуралізм, а через цвітіння гарбузів ми спостерігаємо зв'язок подій і природи, у В. Стевановича описи місць (приміром, уже згадане місто Ніби) межує з фантастикою (це місто часто руйнується, але також повертається до свого первісного ідилічного стану, незалежно від того, які

люди в ньому живуть). На відміну від цих письменників, у Б. Щепановича ми зустрічаємо злиття людини з природою, що робить її могутнішою. У цьому злитті вона більше не відчуває себе самотньою, крихітною і безпорадною, як раніше. *«Після тривалого мовчання хтось сказав: «А що, як той чоловік узагалі не існує?» У тому несподіваному запитанні, яке спочатку могло видатися нам безглуздим, було щось страшне й небезпечне, що перевищувало можливості нашого розуміння»* [9, с. 91].

Своїми сумнівами у меті гонитви переслідувачі довели, що неважливо, хто за ким і як женеться, важлива лише сама гонитва, яка, зрештою, є однією з багатьох у цьому світі, і реалізуються вони в різний спосіб, і всі вони однаково безглузді, як безглузде й існування взагалі. Тому Безіменний став переможцем у смерті та переможеним у житті, тоді як, з іншого боку, переслідувачів здолала смерть, залишивши їх без сенсу життя. *«Його рот був повний землі та якоїсь смердючої трави. Але це вже не мало ніякого значення. Він уже належав землі: його довге світле волосся змішалось із травою, а квітковий пилок, принесений вітром, прилипає до його живота, стегон і великих кінцівок, змінюючи таким чином колір його шкіри»* [9, с. 101]. З повним ротом землі Безіменний став землею, яка нічого не запитує, яку не турбує суспільство, перед якою мовчать і схилиються, і яка залишається незмінною, тож, зрештою, зрозумілою стає його усмішка, у якій *«переважав вираз якогось дивного, і, можливо, лише до нас зверненого співчуття»* [9, с. 101].

Попри те, що дія відбувається у часовому проміжку від сходу до заходу сонця, в одному і тому самому місці (гора в Чорногорії, точне місцезнаходження якої ми не знаємо), але просторово невизначеному, роман є надзвичайно динамічним, оскільки ми стежимо за подією з двох ракурсів і таким чином вникаємо у філософію суспільства та індивіда з обох боків. Таким чином, Б. Щепановичу вдалося метафорично зобразити відчуженість людини від суспільства, але також і її тісний зв'язок із ним. Це одна з основних рис «прози нового стилю», яка характерна цьому роману, – герой – особистість, «загублена», незрозуміла іншими і ними ж звинувачена у тому, що є такою, приречена на суспільство, без якого цей світ не існує.

Тоді як у Д. Михайловича персонажі та суспільство подані конкретно, такими, якими вони є насправді, з простою, народною мовою, яка рясніє діалогами, Б. Щепанович світ свого героя представив метафорично через образ гори, а суспільство, яке його оточує – через гонитву за

ним. У такий спосіб Б. Щепанович є ближчим до В. Стевановича та його опису міста Ніби у романі «Тестамент» – сама назва місця вказує нам на щось уявно-образне, тоді як у Щепановича гора (яка, загалом, у культурній семантизації простору позначає некультурний простір – незайману природу) є конкретним простором, що є основою для алегоричної картини, яку розвиває автор через переслідувачів і переслідуваного.

«Тут колись (яке сягає безмежжя, тих часів, коли море відступило і щось постало з нічого) були дрімучі, темні, віками непрохідні ліси, міфічні місця проживання фей, велетнів, лісових матерів, людиноподібних звірів, непохованих мерців та інших напівіснуючих істот, чийх імен ми не знаємо. Зі зникненням міфу, із усамітненням кожного з нас, чи зникли також ті істоти? Чи вони ховаються десь у нас, дрімають під нашою свідомістю, очікуючи моменту, щоби з'явитися, знову сформувати свою дивну процесію? Ми неймовірно глибокі, ми колодязі, що сягають до центру землі, до початку всього, до кінця життя» [8, с. 107]. У творах В. Стевановича присутній «фантастичний реалізм» (цим терміном письменник сам охарактеризував свою творчість), через який ми досягаємо меж людської свідомості, пристосованої до реального світу як такого, що звукує горизонти і не дозволяє людині проникнути у глибини буття, попри те, що її природа насправді така, що може досягти навіть «до центру землі». Однак людині залишився лише отой ліс Б. Щепановича без міфічних і фантастичних істот, який окупували негідники, які бажають покінчити з одним людським життям, щоб урятувати сенс свого власного. У цій точці В. Стеванович і Б. Щепанович і сходяться і розходяться водночас – у обох творах світ представлений алегорично, його картина розвивається через безліч малих, які, зібрані в ціле, утворюють один оберг боротьби за виживання. Тоді як у В. Стевановича картина світу дається як уявна, на тлі якої розгортається розповідь про суспільство та особистість, у Б. Щепановича ми маємо конкретне зображення простору (у якому відбувається дивне переслідування людини), що веде нас до уявного перебігу подій, простору небуденного і незвичайного, але з іншого боку і реалістичного за змістом, якщо

перенести його з алегоричного образу на реальну боротьбу за виживання. Тут простежуються дві сторони характеристики світу з точки зору оповідача «прози дійсності» – критика суспільства через опис спотвореного середовища, яке виживає попри абсурдність свого існування (у В. Стевановича) з одного боку, і використання реального простору для нетипової ситуації, через яку проглядаються стосунки між суспільством та індивідом, через який ми бачимо прокляття й абсурдність людської долі. В обох випадках важлива людина та її виживання. Наскільки це виживання залежить від середовища, яке оточує людину, настільки і середовище залежить від неї. Саме з цього взаємозв'язку виникає життя, закінчується цим зв'язком і продовжується через цей зв'язок. Питання лише в тому, як цей зв'язок буде представлено. У «прозі дійсності», як бачимо, цей зв'язок може бути представлений конкретно (Д. Михайлович), уявно-образно (В. Стеванович) і алегорично (Б. Щепанович). Усіх трьох письменників пов'язує між собою зображення трагізму людської долі, яку ми спостерігаємо через різну стилізацію та використання мови. Це знову повертає нас до загальної характеристики «прози нового стилю», яка за допомогою мови описує та репрезентує світ, у якому ми всі живемо, тільки наші бачення цього світу різні. Чи це бачення, представлене через могутні реалістичні деталі («Коли цвіли гарбузи» Д. Михайловича), чи в уявному місті, яке страждає від наслідків історії та виживає, попри те, що воно прокляте («Тестамент» В. Стевановича), чи це алегоричний образ дрімучого лісу, через який герої, влаштувавши гонитву, не знаходять сенсу, – не важливо, бо, врешті-решт, має значення лише особистість і трагедія її існування та виживання.

Висновки. Отож, аналіз поетичних домінант у романі Бранимира Щепановича «Повен рот землі», письменника, який не належав до генерації «прози нового стилю», засвідчив не лише присутність у його прозовій творчості неореалістичних елементів, а й спільне з неореалістами метафізичне підґрунтя, одним із основних проявів якого є трагічне сприйняття світу і пошуки сенсу існування.

Список літератури:

1. Василичин М. Неореалістична проза в сербській літературі 60-70-х років ХХ століття: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.03 Львів.: 2004. 17 с.
2. Јереміћ Љ. Нова српска приповетка. Београд: Књижевна омладина Србије, 1972. 320 с.
3. Михайлович Д. Коли цвіли гарбузи. Київ: Факт 2008 р. 128 с.
4. Недіћ М. Стара и нова проза: огледи о српским прозаистима. Београд: Вук Караџић, 1988. 341 с.
5. Рибникар В. Могућности приповедања: Огледи о новијој српској прози. Београд: БИГЗ, 1987. 263 с.
6. Deretić, Jovan, Istorija srpske književnosti. Beograd: Nolit. 1983. 706 s.

7. Jeremić Lj. Proza novog stila: kritike i ogledi. Beograd: Prosveta, 1978. 353 s.
8. Stevanović V. Testament: roman u 52 bdenja. Beograd: Srpska književna zadruga. 1986. 240 s.
9. Šćepanović B. Usta puna zemlje. Beograd: Beogradsko izdavačko-grafički zavod. 1977. 101 s.

**Vasylyshyn M. B. ELEMENTS OF NEOREALISM IN PROSE WORKS
BY BRANIMIR ŠĆEPANOVIĆ**

Serbian literature of the 60s and 70s of the 20th century was marked by the appearance of two generations of writers, in many respects mutually contradictory, whose works were a reaction to the traditional literature of socialist realism. Writers of the first generation (Danilo Kiš, Branimir Šćepanović, Borislav Pekić, Mirko Kovač) continued the main direction of prose works of their predecessors. Their main features were: appeal to universal themes, aestheticism, formalism, constructivism, carefully cultivated means of artistic expression. The second generation, whose prose was called "neo-realistic", "new style prose", "prose of reality" gravitated towards a kind of rejection of the dominant aestheticism and formalism (Dragoslav Mihailović, Vidosav Stevanović, Milisav Savić, Miroslav Josić Višnjić, Živoyin Pavlović). These writers turn their faces to the actual reality of life, insist on documentary and authorial authenticity. The subject of their description is the periphery of society, everything dirty and non-esthetic. Rationalism, filling the text with dialectisms, jargonisms, colloquial (street) elements comes to the fore.

In-depth psychologism, as well as a tragic vision of life, which arose as a reaction to the optimistic pictures dominant in the literature of that time in the works of representatives of socialist realism, became one of the main features of Serbian neorealist prose, but also a common determinant of the existential position of both generations of writers. Despite the different narrative embodiment of ideas, tragic, hopeless worldview often joins neorealist writers and some representatives of the first generation.

An analysis of some poetic dominants in the work of Branimir Šćepanović, a representative of the first generation (on the example of his novel "Mouth full of Earth"), and the works of the main representatives of the neorealist school, which fit to the concept of "new style prose" (Vidosav Stevanović, Dragoslav Mihailović) is made in the article. The analysis and comparison of the poetics of the mentioned writers testifies not only to the presence of neorealist elements in B. Šćepanović's novel, but also to the common with the neorealists metaphysical background, one of the main manifestations of which is the tragic perception of the world and the search for the meaning of existence.

Key words: *Serbian neorealism, new style prose, Branimir Šćepanović, Dragoslav Mihailović, Vidosav Stevanović.*